

W

5
ТРАВЕНЬ
1967

**ДОШКІЛЬНЕ
ВИХОВАННЯ**

ЗМІСТ

	Стор.
Постійно дбати про здоров'я дітей	1

З Днем преси!

М. Галадзе — Люди, що випускають наш журнал	5
---	---

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

В. Савенко — Художня література у вихованні дошкільнят	8
В. Грецова — Ознайомлення дітей з весняними явищами в природі	13

ДО 50-РІЧЧЯ ВЕЛИКОГО ЖОВТНЯ

Дошкільні заклади Черкащини готуються до знаменного ювілею	24
М. Матвійчук — Радісний неспокій	26
К. Земляк — Життя заможне, радісне, щасливе	27

З ДОСВІДУ

М. Лапіна — Виховання любові до Ілліча засобами художнього слова	29
С. Пивоварова — Дітям про Леніна	33

Удосконалювати зміст і форми планування виховної роботи

Г. Лоза — Як планувати виховну роботу з дітьми раннього віку	37
--	----

СТОРІНКА ДЛЯ ДІТЕЙ

Веснянка — Слова Г. Гришко, музика К. Скорохода	45
О. Авксентьева — Нові настільні ігри для дітей	46

ПЕДАГОГІЧНЕ ЖИТТЯ

В. Антонова — Семінари музичних керівників	48
Г. Струмілова — Зустріч трьох поколінь	48

Редакційна колегія

Л. В. Артемова, Т. В. Введенська, К. І. Виговська, М. Д. Ільченко, В. К. Котирло,
Н. Ю. Переверзева, М. А. Познанська, Г. І. Сушан (головний редактор), Т. Д. Тома-
шівська, З. М. Хорошко, Н. Ф. Яришева, П. П. Яценко

Відповідальний секретар В. В. Мороз

«Дошкольное воспитание» (на українском языке)

Ежемесячный методический журнал Министерства просвещения УССР

Видавництво «Радянська школа»

Техредактор О. О. Чала

Коректор Л. К. Плюта

Адреса редакції та видавництва: Київ, 53, Ю. Коцюбинського, 5.
Тел. Ж 9-80-71, дод. 3-12.

БФ 05984. Здано до набору 5.IV 1967 р. Підписано до друку 4.V 1967 р. Формат паперу 70×108¹/₁₆. Друк. арк. 3. Фіз. арк. 3. Умовн. арк. 4,2. Обл.-видавн. арк. 4,9. Зам. К-62. Тираж 50880.

Київська обласна друкарня, вул. Леніна, 19.

З Днем преси!

Люди, що випускають наш журнал

Працівники преси відзначають цього року своє свято в дні, коли весь радянський народ готується зустріти п'ятдесятиріччя своєї соціалістичної держави новими видатними досягненнями в розвитку економіки, науки, культури.

Гідний вклад у підготовку до знаменного ювілею вносить і колектив Київської обласної друкарні (директор т. Томачинський В. А., головний інженер т. Порхвник О. А.), де в числі інших друкується і журнал «Дошкільне виховання». Кожен працівник друкарні прагне до того, щоб спільно з редакційними працівниками газет і журналів швидко, яскраво і дохідливо, на високому художньому рівні донести до читача все, що народжується нашим чудовим часом.

Результатом цієї творчої співдружності журналістів і поліграфістів є зростання популярності багатьох видань, про що свідчить насамперед неухильне збільшення їх тиражів. Так, тираж «Дошкільного виховання» лише за останній рік зріс на 10 тисяч примірників. Це десять тисяч або й більше нових читачів, які зможуть застосувати в своїх педагогічних колективах чи в своїх сім'ях усе те корисне, чим збагачується нині теорія і досвід суспільного та сімейного дошкільного виховання, і про що редакція журналу прагне розповісти на його сторінках.

З напівкустарної колись, до революції, друкарня стала великим підприємством, оснащеним сучасною поліграфічною технікою. А головне — вирости люди, досвідчені фахівці з численних друкарських спеціальностей. Багато теплих слів можна ска-

зати про зіркі очі і вправні руки цих скромних трудівників. У друкарні всі відмінно працюють, а тому й не дивно, що вона ось уже три квартали підряд народжується перехідним Червоним прапором ВЦРПС.

...Ми в цеху цинкографії, де, по суті, й розпочинається процес випуску нашого журналу. З усього, що становить його художнє оформлення (фотографій, малюнків тощо), тут виготовляють для друку кліше — зображення на металевих пластинах. Про високу якість кліше завжди дбають і фотограф Лісничевський В. Н., і копіївальниця Жданова В. І., і травильник Шеваленко М. Л. та їхні товариші.

«Як краще зверстати цю сторінку журналу?» — розмірковує Тамара Козятник.

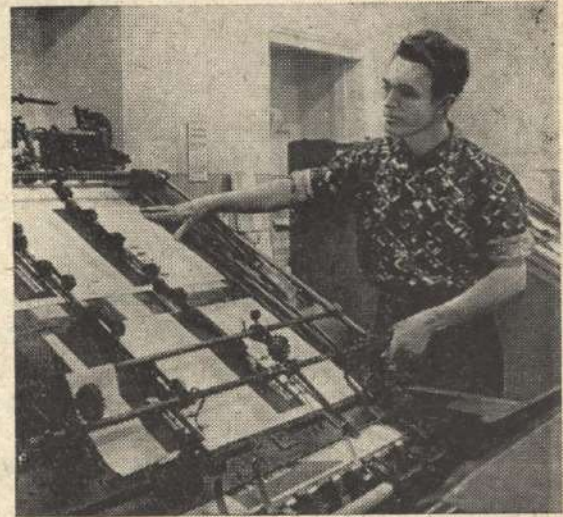
Лісничевський В. Н., Шеваленко М. Г. і Жданова В. І. перевіряють якість зображення на пластині.

Кожного вражає своїм виглядом наборний цех. Ідеальна чистота, багато квітів і серед них величезна фінікова пальма, а поруч такий же акваріум з червоними, золотими, фантастичних форм рибками. Глухий рокіт розумних машин... В такій обстановці і працювати можна залюбки. І тут справді трудяться люди, не покладаючи рук. Не даремно цеху присвоєно почесне звання комуністичного.

Понад сімнадцять років працює наборщиком Петро Трохимович Груша. Після демобілізації з армії прийшов він сюди учнем, а нині має найвищий, шостий розряд лінотипіста. З портретної галереї кращих людей підприємства ласкаво усміхається миле обличчя Тамари Миколаївни Козят-

Один за одним, ще гарячі, з-під лінотипу П. Т. Груші виходять готові рядки набору.

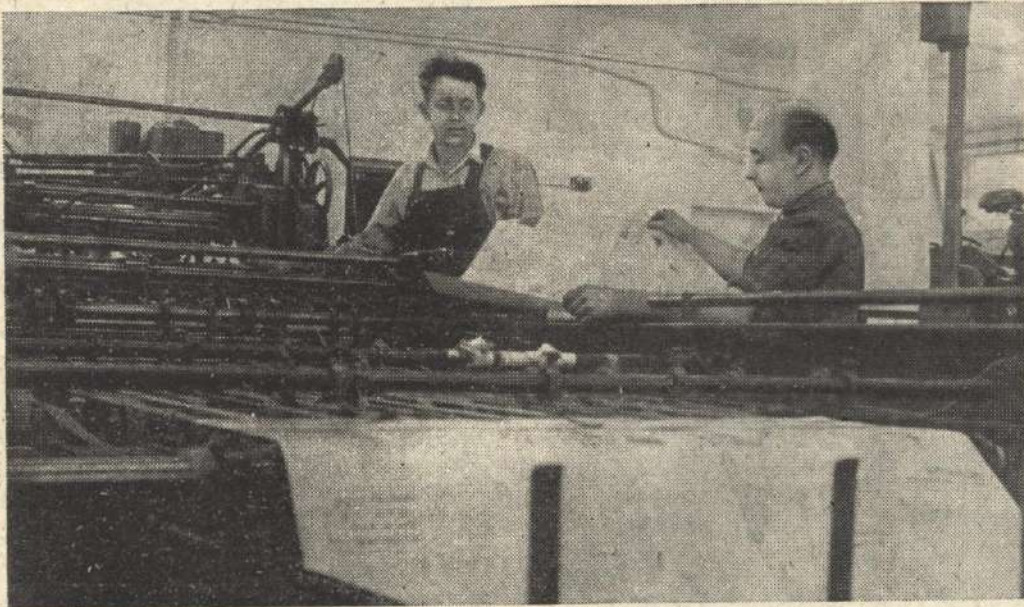
Любить Олександр Осмоловський друкувати обкладинку з веселими малятами на ній.

ник. Ученицею-наборщицею починала вона десять років тому свій трудовий шлях. Тепер Тамара Миколаївна висококваліфікована верстальниця, свої знання і досвід, набуті наполегливою працею, щедро передає молоді.

Цікаві люди, люди з творчим вогником зустрілись нам в друкарському цеху. Наче капітан корабля, що пильно вдивляється в море, так стоїть біля своєї машини майстер-друкар Павло Гаврилович Цуп. Ще молодий, але про його вправність з повагою говорять бувалі поліграфісти. Та не тільки за майстерність поважають Павла Гавриловича, до речі, нагородженого не-

давно орденом «Знак пошани», а й за те, що він завжди кожному допоможе і ділом, і корисною порадою. «Один з кращих наших парторгів»,— так говорять про П. Г. Цупа комуністи друкарні.

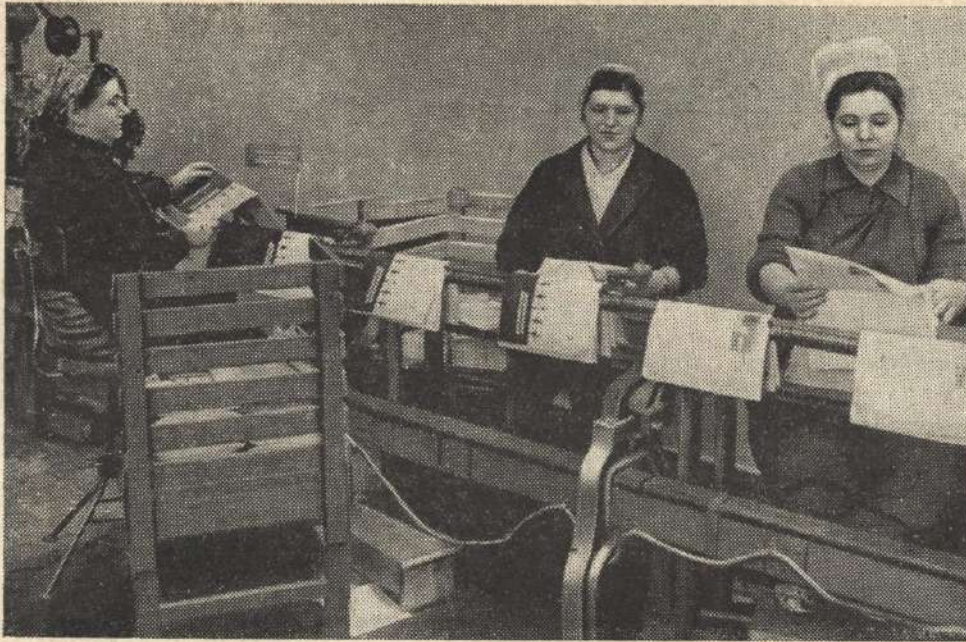
На одній машині з Цупом працює як його змінник Даруга Борис Олександрович. Випускник ремісничого училища, він у 1948 році прийшов сюди друкарем. Потім служив у лавах Радянської Армії, звідки знову повернувся в свій цех. Член цехового комітету, голова виробничої комісії, досвідчений друкар—Борис Олександрович користується заслуженою повагою в колективі.

Даруга Борис Олександрович і Цуп Павло Гаврилович за друкарською машиною.

Чародієм фарб називають товариші Олександра Павловича Осмоловського, який друкує обкладинки журналів. А ще він захоплюється живописом, охоче оформляє до свят гасла, плакати, стінні газети. Гідно носять своє високе звання ударни-

ка комуністичної праці Тамара Федорівна Бучак, Людмила Петрівна Седлачка, Людмила Степанівна Задорожна, які трудяться в палітурному цеху. Це справжні універсали, вони можуть виконувати всі палітурно-брошурувальні роботи, якщо це потрібно.

Задорожна Л. С., Бучак Т. Ф. і Седлачка Л. П. брошурують журнал «Дошкільне виховання».

О. О. Чала та К. Л. Ісьянова розглядають сигнальний примірник.

...Шумлять машини, підкоряючись розумові і вмілим людським рукам. Душою всього цього складного, енергійно діючого механізму є виробничий відділ. Тут панує діловий, без метушні темп своєрідного пульсу управління, що регулює всі виробничі процеси. Лише часті телефонні дзвінки нагадують про напружений ритм праці друкарні та редакцій газет і журналів.

Постійно зустрічаються тут по роботі диспетчер друкарні Катерина Львівна Ісьянова і технічний редактор журналу «Дошкільне виховання» Олена Олександрівна Чала. За плечима обох — величезний практичний досвід, глибоке знання справи, і вони роблять все від них залежне, щоб журнал виходив у світ точно по графіку, щоб він був гарним, привабливим, технічно грамотно і поліграфічно досконало виконаним.

Коли бачиш і чуєш, як педагоги дитячих садків радіють кожному новому номеру «Дошкільного виховання», то розумієш, що в цьому виявляється щира їх подяка і тим, хто друкує, випускає журнал.

М. ГАЛАДЗЕ

Художня література у вихованні дошкільнят

Виховання людини, як справедливо зазначає С. Михалков, починається з першої пісеньки, яку вона почула, а потім повторила, з першої книжки, яку вона ще не вміє читати, але взяла у руки,— іншими словами, з перших кроків по землі, на якій їй судилося зростати і мужніти, мислити і творити, працювати і стверджувати свої ідеали.

Формуванню ідеалів радянської людини великою мірою сприяє художня література соціалістичного реалізму, яка в типових картинах і типових образах відображує дійсність у всій її різноманітності й красі, надихає наш народ в його титанічній праці і боротьбі за високі, благородні ідеали.

Особливо велике виховне значення дитячої книги, оскільки в дитинстві всі враження сильні і значущі. Художня література, призначена для дітей, розкриваючи реальну дійсність в конкретних живих образах, сприяє їх моральному, розумовому і естетичному вихованню.

Твори залишають у дитини глибокий слід, оскільки процес читання супроводжується складною психічною діяльністю, в яку включаються увага, уява, мислення, емоції. В свідомості дитини виникає образ предмета або явища, який потім певним чином осмислюється, впливаючи на її поведінку, стосунки з іншими людьми. Дитячі серця дуже вразливі, тому книжка може допомогти зробити їх добрими або злими, людяними або жорстокими... Не випадково прогресивні американські діячі з тривогою відмічають порочний вплив коміксів на дітей і молодь.

Ось чому так важливо в дитячій літературі забезпечити єдність принципів мистецтва і педагогіки. Загальним принципом педагогіки література надає специфічного забарвлення, враховуючи такі особливості психіки дітей, як прагнення до яскравого, незвичного, їх здатність фантазувати.

Дошкільнятам слід читати твори, які мають ясну ідею, веселий або драматичний сюжет, чітку композицію, близьких і зрозумілих героїв і де про все розповідається талановито, в формі «легко засвоєваних».

Багато таких творів для дітей складено самим народом. Найулюбленішими для дітей є казки. З раннього дитинства вони виховують патріотизм, мужність, сміливість, працьовитість, гуманізм. Казки, спеціально оброблені для дітей, видаються в збірках — таких, наприклад, як «Українські народні казки», «Добрий молодець», «Золоті руки» та ін. Багатий матеріал для виховання дітей міститься в збірках народних пісень, приказок, прислів'їв, загадок тощо.

Збагатити внутрішній світ дитини, навчити відчувати красу в природі і житті допомагають твори російської й української класичної літератури — поезія О. С. Пушкіна, Т. Г. Шевченка, Л. Українки, М. Некрасова, оповідання Л. Толстого, М. Коцюбинського, К. Ушинського, байки І. Крилова та Л. Глібова.

Ледве навчившись говорити, малюки повторюють чарівні рядки

пушкінських казок про білочку, яка гризе горішки, про кмітливого Гвідона, що врятував себе і матір, назавжди запам'ятовують працюючого, спритного Балду, Царівну-Лебідь, Золоту рибку.

З чудових творів Т. Г. Шевченка дошкільнята дізнаються про палку любов поета до свого народу, до рідної природи, про тяжку працю кріпаків, про горе й поневіряння сиріт за часів царизму.

Особливе виховне значення має радянська дитяча література. Багата й різноманітна тематика творів наших письменників, але центральне місце належить темі Батьківщини. Велич і могутність соціалістичної країни прославляють твори «Быль-небылица», «Веселое путешествие от А до Я» С. Я. Маршака, «Повість про Жовтень», «Наша Батьківщина» Н. Забіли, оповідання й казки О. Іваненко, вірші С. Михалкова, А. Барто, П. Воронька та ін. Враховуючи психологічні особливості дітей, конкретність їхнього мислення, письменники в доступних художніх образах показують, як піклується Радянська Батьківщина про дітей. Так, Н. Полякова в книзі «Что тебе подарено» пише: країна подарувала малюкові землю «с лесами и перелесками», і «самолет и новый дом, и море с кораблями в нем». Автор змушує дітей замислитися над тим, чим же вони порадують свою країну, коли виростуть.

Винятково важливу роль у вихованні дошкільнят відіграють твори про В. І. Леніна та його соратників. Для дітей написано багато про Володимира Ілліча — це спогади Н. К. Крупської, оповідання В. Бонч-Бруевича, О. Кононова, С. Алексеева, вірші П. Тичини, М. Рильського, Н. Забіли, С. Михалкова, В. Бичка та ін. Враховуючи психологічні особливості дітей, конкретність їх мислення, письменники розповідають про Леніна просто, задушевно, без зайвої урочистості, пишномовності, так, щоб діти зрозуміли, що Ленін — «найлюдяніша людина», мудрий, простий, що він дуже любив дітей.

Невід'ємною частиною роботи дошкільних закладів є виховання у дітей любові до праці, до простих трудівників і зневаги до ледарів, нероб. «Добре працювати — значить добре жити», — писав О. М. Горький — «Ця істина, яка об'єднує теорію і практику, етику і естетику, має стати основою виховання наших дітей».

Радянські письменники створили чимало талановитих творів, присвячених темі праці. З них назвемо такі, як «Ким бути?», «Кінь-вогонь», «Ця книжечка моя про моря і про маяк» В. Маяковського, «Пошта», «Пожежа», «Війна з Дніпром» С. Я. Маршака, збірку «Допомога йде» Б. Житкова, «Галаганчик», «Золоте яечко», «Голубий гвинтик»

О. Донченка, твори Н. Забіли, О. Іваненко, П. Воронька, Є. Пермяка, Н. Носова, Л. Воронкової. Нещодавно вийшли з друку «Король-дармод» Є. Руженцева, казка «Голубь и пшеничное зерно» Н. Юсупова, «Майстер-чудодій» Ю. Синицина, «Трудолюб» Я. Гримайла, «Сто майстрів» М. Лисица та ін.

Дуже подобаються дітям чудові вірші італійського письменника-

комуніста Джанні Родарі. Зауважимо, що його твори «Чим пахнуть ремесла», «Якого кольору ремесла» включено до «Програми виховання в дитячому садку». Слід розповісти дітям, що поет — борець за мир, друг Радянського Союзу, що він приїздив до нас, дуже любить дітей, простих людей і талановито розповідає малюкам про скромних трудівників та їхнє тяжке життя в країнах капіталу. Це, наприклад, муляр, який добре розуміється на мраморі і граніті, який будує вілли з видом на море, а сам живе з своєю старою в темній халупі. Поет вміє знайти виразні деталі, які характеризують людей певної професії. Одна деталь — запах — допомагає дітям уявити кожного трудівника: булочник пахне тістом і здобом, муляр — скипідаром і фарбою; рибою й морем пахне рибак. Тільки нероба не пахне ніяк. А ось друга деталь — колір: булочник — білий, всіма кольорами виблискує маляр, чорний біля топки стоїть кочегар. І хоч у багатіїв шкіра біла, але дуже чорні їхні діла. Так поет-комуніст переконливо і образно розповідає про людину-трудівника, виховуючи зневагу до багатих нероб.

Зрозуміло, що мало говорити дітям лише про те, наскільки важлива і необхідна праця, як погано бути ледарем, треба і захопити працю, дати відчутти радість праці, викликати приємні емоції, щоб дитина від гри переходила до праці і граючись працювала. Це дуже вміло робили і роблять всі талановиті письменники — В. Маяковський, А. Гайдар, О. Донченко, П. Воронько, Є. Пермяк, В. Осеева та ін. Їх твори про працю допомагають виховати людину з міцними м'язами, сильним розумом, золотими руками, людину-творця і мислителя.

Чудовим взірцем для «маленького народу», яскравим прикладом для наслідування в житті є змальовувані в книгах образи сміливих і мужніх людей, юних і дорослих героїв.

З великим інтересом слухають діти «Казку про Мальчиша-Кибальчиша» А. Гайдара, «Казку про гучний барабан» С. Могилевської, оповідання «Пилипко» та «Червона хустина» А. Головка, «Павлик-фанфарист» Л. Успенського, «Алеша Каленов» Є. Драбкіної, оповідання, вміщені в збірках «Діти-герої».

З раннього віку треба виховувати у дітей прагнення до добра, до радості, світла, вчити їх співчувати, сприймати чуже горе, наче своє.

чужу радість, наче свою — нехай це будуть і не люди, а колобок, зайчик чи півник, дерева, що шумлять листям, тощо. Вихованню гуманних почуттів допомагає усна народна творчість, твори письменників-аніمالістів, співців природи: Т. Г. Шевченка, Л. Українки, О. Пушкіна, Д. Маміна-Сибіряка, М. Пришвіна, В. Біанкі, І. Соколова-Микитова, К. Паустовського, Є. Чарушина, О. Копиленка, О. Олеся та багатьох інших.

Досвідчені вихователі і батьки вчать дошкільнят бачити і розуміти красу природи, разом з ними милуються зеленими садами, щебетанням пташок, спостерігають різноманітні природні явища тощо. Завдяки цьому більш зрозумілими стають дітям барвисті описи природи в художній літературі.

Однак чимало вихователів зразу ж після читання твору поспішають перевірити, як діти сприйняли прочитане, і своїми запитаннями часто відволікають їх від образів, створених письменниками. В одному з дитячих садків малятам читали вірші про осінь. Перед цим усією групою ходили в ліс, спостерігали осінній пейзаж.

Заняття розпочалося так.

Вихователька. Яка тепер пора року?

Діти. Зараз осінь... рання осінь... Багата осінь.

Далі вихователька читає вірша О. Благініної «Не слыхать кукушки в роще, и скворечник опустел...» Діти говорять, що це пізня осінь. Коли ж вона прочитала уривок з «Євгенія Онегіна» О. С. Пушкіна («Уж небо осенью дышало, уж реже солнышко блистало, короче становился день»), ті вказали, що це картина пізньої осені. Вихователька запитує про значення виразів «золота осінь», «багата осінь». Діти говорять про осінні барви, про збирання врожаю, фруктів, овочів, хліба.

Знову запитання: Що роблять птахи, коли приходить осінь?

Діти. Вони відлітають у теплі краї.

Вихователька. Правильно. Птахи летять на південь, але перед тим, як відлетіти, вони співають веселих прощальних пісень біля своїх гнізд.

Потім діти пригадують пісеньку «Скворушка прощається», яку вони співали на музичних заняттях.

Заняття закінчилося, та чи залишилося щось у пам'яті вихованців цієї групи від чудових пушкінських образів осені? Напевно, ні.

Під час читання ліричних творів треба допомогти дошкільнятам відчувати їх поетичність, красу. Мабуть, не варто переключати дітей від образного мислення до аналітичного. Читаючи з ними художні твори, слід завжди пам'ятати слова В. Г. Белінського: «Письменника треба спочатку відчувати, щоб зрозуміти думкою».

Не відвертати від прочитаних творів, а навпаки — з допомогою бесіди розвивати у дітей естетичні почуття, вміння втішатися словом, силою поетичних образів, впливати на розум і почуття, збагачувати їх новими уявленнями, розвивати відчуття краси, любов до рідної мови — таке завдання педагога.

Дуже вдало, педагогічно продумано проводить бесіди за змістом творів вихователька дитячого садка № 107 м. Києва Д. М. Дворкіна. Перед читанням вірша С. Я. Маршака «Розповідь про невідомого героя», вона запитує своїх вихованців, які твори поета вони вже знають; розповідає, що письменник любив сміливих і мужніх людей і присвячував їм багато творів. Прочитавши вірша, Діна Михайлівна робить паузу, даючи дітям змогу ще раз відчутти красу образів, потім запитує:

- Сподобався вірш?
- Дуже!
- А чим саме?
- Герой не шкодує життя, щоб врятувати дівчинку... Він хоробрий, сміливий!
- Як він поставився до пожежі? Що зробив?
- Зіскочив з трамвая, побачивши дівчинку у вікні. Поліз по ринві, потім йшов по карнизу.
- Чи легко йому це далось?
- Ні, важко, бо карниз дуже вузький.

Потім з'ясовується, чому вірш названо: «Розповідь про невідомого героя».

Діти відповідають:

— Тому що не знаєм його імені.

— А чому не знаєм?

Бо він швидко пішов. Його шукають (пожежники, міліція, фотографи).

— А чому пішов?

Одна дівчинка говорить, що він весь був у синцях та іржі, йому соромно було показуватись.

— Ні, ні! — лунають голоси. — Він скромний.

Вихователька робить висновок, що невідомий герой — скромна людина. Таких героїв у нас багато, вони роблять сміливі вчинки, не думаючи про нагороду. Але люди пам'ятають про них. Діти згадують пам'ятник невідомому солдату, а потім, розповідаючи про товаришів, які хвастають своїм добрим вчинком, вони заявляють, що це погано, що кожен мусить бути скромним.

Так бесіда допомогла малюкам усвідомити, якою прекрасною є смілива і водночас скромна людина.

Проводячи бесіди з дітьми, слід пам'ятати про специфіку літератури, художню своєрідність твору, враховувати конкретно-образне мислення дошкільнят, їх особливо емоційне сприймання. Не можна підміняти художні образи повчанням, «моральними цвяхами», які гостро засуджував С. Маршак, а треба спиратися на ті настрої, переживання, які викликала книга.

Сила впливу твору на дошкільнят значною мірою залежить від того, як він прочитаний. Виразне читання допомагає чітко уявити обстановку, картини природи, життя героїв. Воно нагадує «малювання голосом», тому оволодіння мистецтвом художнього читання і розповідання — професіональний обов'язок вихователів дитячих садків.

Особливу роль у сприйманні художніх творів відіграють ілюстрації. Життєвий досвід дошкільнят ще невеликий, тому ілюстрації допомагають уявити те, про що розповідається в казці.

В нашій країні чимало добре ілюстрованих книг. Відомі такі художники-ілюстратори, як В. Конашевич, Є. Чарушин, А. Пахомов,

А. Резніченко, В. Григор'єв, В. Литвиненко, Г. Карлов та ін. Але, на жаль, й досі деякі видавництва друкують дитячі книжки з блідими, невиразними малюнками.

Для дітей потрібні книги з простими, зрозумілими ілюстраціями, які б відповідали змісту й ідеям твору і сприяли правильному розумінню його образів.

З раннього віку треба виховувати у малят любов до книги. Цьому сприяють продумано організовані книжкові куточки — там не повинно бути місця для книг з порваними, брудними палітурками (на жаль, це нерідко можна ще бачити в дитячих садках). Бажано, щоб у книжкових куточках розставлялися твори за жанрами і темами (казки; твори про Леніна, про дітей-героїв, про природу тощо).

Проте не досить, щоб дитина любила книгу, треба ще виховувати у неї бережливе ставлення до свого найкращого друга. Добре роблять ті вихователі, які в книжковому куточку вивішують плакат «Скарги книжки» (книжка просить, щоб її берегли, скаржитися на тих, хто псує книжки). Часто в наших дитячих садках проводяться вікторини, для яких вихователі використовують листівки з яскравими ілюстраціями до творів письменників і до народних казок.

Успіх у вихованні любові до книги у дітей великою мірою залежить від батьків. Вони повинні критично ставитись до вибору літератури.

Допомогти їм у правильному доборі книг можуть списки і виставки новинок літератури з анотаціями, які організують в багатьох дошкільних закладах. Про нові книги для дітей розповідають на своїх сторінках журнали «Детская литература», «Дошкольное воспитание», «Дошкільне виховання».

Треба не забувати, що тільки змістовні і високохудожні твори сприятимуть вихованню дітей, вчитимуть їх розуміти і відчувати прекрасне, вчитимуть правильно поводитися і жити.

В. ГРЕЦОВА
(Московський педагогічний інститут
ім. В. І. Леніна)

Ознайомлення дітей з весняними явищами в природі

Весна — найкоротша пору року, але саме в цей час відбувається бурхливе пробудження природи. Які ж явища можна спостерігати навесні?

Письменник М. Пришвін поетично називав три основних періоди весни: «Весна світла», «Весна води», «Зелена весна». Самі назви говорять, які найбільш яскраві явища можна спостерігати в кожному періоді.

Уже протягом перших двох періодів помітно змінюється нежива природа: набагато довшим стає день, сліпуче світить сонце, тоне сніг, дзюрчать струмки, в багатьох місцях земля звільнилася від снігового покриву.

Йдуть перші дощі. Значне пожвавлення в світі птахів. Прилітають шпакі, заселяють шпаківні, голосно кричать, літаючи над старими гніздами, або походжають по чорній ріллі, шукають корм граки.

Наприкінці другого — на початку третього періоду зеленіють і цві-